

12. Tradition, förnyelse och franska som nybörjarspråk

Gunilla Ransbo

12.1 Bakgrund och uppläggning

Vårterminen 2001 fastställde språkvetenskapliga fakultetsnämnden vid Uppsala universitet kursplaner för två introduktionskurser i franska, en grundläggande och en påbyggnadskurs. De benämndes A11 resp. A12 och omfattade vardera 10 högskolepoäng. Införandet av nybörjarkurser innebar en viktig förnyelse av kursutbudet.⁸⁰ Dittills hade alla våra studenter redan läst franska på gymnasieskolan. I slutet av 1990-talet minskade emellertid antagningstalen och tanken att etablera nybörjarkurser i det gamla skol-språket uppstod, i hopp om att denna ingång skulle öka intresset för kursutbudet i stort. Sett till antalet studenter har introduktionskurserna ända sedan de infördes utgjort en betydande andel av institutionens⁸¹ verksamhet. Rekryteringen till de högre nivåerna har dock inte påverkats i nämnvärd omfattning, vilket kan förklaras av att studenterna ofta kommer från professionsinriktade utbildningar utanför den språkvetenskapliga fakulteten och kompletterar sina ordinarie studier med ett språk.

Det övergripande kursmålet är detsamma som gymnasieskolans, dvs. att uppnå steg 3 som är den nivå som krävs för tillträde till Franska A. Kurslitteraturen har därför ända sedan den första kursstarten utgjorts av ett nybörjarläromedel för gymnasie- och vuxenundervisningen. Sedan höstterminen 2015 används *Génial 1–3* (Natur & Kultur 2011–2012). Studietempot är högt och undervisningen, som är frivillig, ges på kvällstid en gång i veckan. Studieframgången bygger på stora individuella arbetsinsatser. Kurslitteraturen spelar därför huvudrollen för de flesta, medan undervisningen fungerar som ett stöd.

Moderna läromedel i språk sätter den praktiska språkfärdigheten främst. Vokabulär, grammatik och uttal bäddas in i texter. Systematiska presentationer och övningar förekommer nästan inte alls. Ett viktigt mål är ändå

80 Vi bortser från den undervisning som förmedlades i de moderna språken, bl.a. franska, av universitetens språkmästare under åren 1637–1846 (Taube 1963: 23–36).

81 Först Romanska institutionen, sedan Institutionen för moderna språk.

att förbereda för akademiska studier med krav på bredd och djup. Dock har franskan inte bara som skolspråk utan också som akademisk disciplin underkastats de förändringar i synen på språklärande och språkundervisning som avlöst varandra.

Olika metoder och läromedel har varit mer eller mindre typiska exponenter för olika ideal. För att belysa några historiska skillnader kommer jag här att beskriva steg för steg hur ny grammatik presenteras för eleverna i *Génial*, närmare bestämt franskans partitiva artikel, samt de båda artighetsuttrycken 'bonjour' (goddag, hej) och 's'il vous plaît' (varsågod, tack). Jag kommer att jämföra *Génial* med *Franska direkt* (Heurlin 1963, 1964, 1965, 1968), ett betydligt äldre nybörjarläromedel, för att undersöka hur de skiljer sig åt med avseende på de olika metoder som de representerar och vari skillnaderna består. Jämförelsen kommer att göras utifrån texter, övningar och grammatiska kommentarer. Kan man också se om det finns gemensamma drag – traditioner – i språkundervisningen som förs vidare oavsett metod?⁸²

12.2 Två sätt att se på språklärande

12.2.1 Génial

Läromedlet *Génial* av Marie-Louise Sanner och Lena Wennberg, utgivet på Natur & Kultur 2011–2012, är avsett för steg 1–3 på gymnasieskolan och vuxenutbildningen. De är s.k. alltietsböcker, dvs. texter, övningar, grammatikkommentarer och ordlistor ingår i en och samma volym. Del 1–3 omfattar totalt 814 sidor. Jag har främst utgått från del 1 och lärarhandledningen till denna. Dessutom finns övningsblad och självdiagnostiska tester för kopiering, tre CD till varje del samt övningar på Natur & Kulturs webb.

Génial är anpassat efter kursplanen i moderna språk i 2011 års läroplan för gymnasieskolan (Lgy 2011). Under rubriken "Centralt innehåll" som gäller kursen Moderna språk 1, 100 poäng, finns underrubriken Reception som följs av sju punkter, varav den näst sista lyder:

Språkliga företeelser, till exempel uttal, intonation och stavning, i det språk eleverna möter.

82 Detta är några preliminära iakttagelser från ett projekt om olika metoder i språkundervisningen som jag inledde inom ramen för en kurs i språkdidaktik för Språkvetenskapliga fakultetens lärare vid Uppsala universitet höstterminen 2016.

För steg 2 tillkommer ”grammatiska strukturer” och ”interpunktion samt fasta språkliga uttryck”. Om huvudsyftet med undervisningen sägs att eleverna ”ska ges möjlighet att, genom språkanvändning i funktionella och meningsfulla sammanhang, utveckla en allsidig kommunikativ förmåga” och ”även ges möjlighet att utveckla språklig säkerhet samt förmåga att uttrycka sig med variation och komplexitet.” Det är alltså den kommunikativa kompetensen som ska utvecklas på grundval av ett relevant innehåll. Nyckelbegrepp i inlärningen är reception (att lyssna och läsa) samt produktion och interaktion (att tala, skriva och samtala). Grammatiska strukturer har inte någon framträdande roll här.

Synen på språkundervisningen har påverkats av det sena 1900-talets diskussion av språkets funktioner i vilken talaktsteorin har spelat en viktig roll (Tornberg 2015: 51–56). Språket har visserligen en grammatik som man kan studera och lära in, men den ska framför allt användas i interaktion med andra. Språkets grammatik är viktig, men som en del av en process (Batstone 1994: 5).

12.2.2 Franska direkt

Franska direkt av Kaj Heurlin utgavs på Gleerups förlag 1963–1968 och var avsett för grundskolans årskurser 7–9 (högstadiets s.k. större kurs). Jag har här främst använt första årets böcker: läro- och övningsboken, läseboken och arbetsboken *Allons-y! (Sätt igång!)*, totalt 727 sidor) samt två lärarhandledningar. Det finns enligt baksidestexterna också bildkort, ljudband och klassrumsplanscher som jag dock inte har haft tillgång till.

Franska direkt är anpassat till 1962 års läroplan för grundskolan. Det var detta år som grundskolan infördes i Sverige. I läroplanen stadgas om ramarna för tillvalsämnena till vilka franskan hörde. Huvudmomenten är läsning av texter, uttals-, hör-, tal-, skriv- och grammatikövningar samt realia om fransktalande länder (SFS 1962: 1335). Synen på särskilt grammatikundervisningen avspeglar de reformidéer som låg i tiden:

Grammatiken skall endast vara ett medel att förstå och använda språket, icke ett mål. Grammatikstudiet sker med utgångspunkt i texten och talet, och de grammatiska kunskaperna bibringas eleverna inte genom en onödig analys och regelgivning utan genom systematiska övningar av olika slag,

inte minst i samtalsform, varvid samtidigt ord och fraser aktiveras. (Lgr 1962: 197)

Införandet av grundskolan innebar sålunda en brytning inte bara med de dittillsvarande skolformerna utan också, för språkundervisningens del, med grammatik- och översättningsmetoden⁸³ till förmån för direktmetoden (se Tornberg 2015: 34–50 för en utförlig beskrivning av de olika metodernas bakgrund och utveckling). Detta innebar att undervisningen skulle bedrivas på målspråket redan från nybörjarstadiet och att det talade språket togs till utgångspunkt. Denna s.k. direktmetod utvecklades på strukturalistisk grund till den audiolingvala metoden, och övningarna gick ut på att upprepa och nöta in enkla och systematiskt uppställda strukturer:

En av den audiolingvala metodens tekniker är just att språket övas via sina strukturer med hjälp av så kallade strukturdillövningar där ord eller satsdelar kan bytas ut ganska godtyckligt så länge de behåller sin plats i strukturen. Strukturerna har således ingen kommunikativ funktion i den audiolingvala metodiken. De är språkligt innehållslösa. Det är inte av betydelse vad eleven säger. Det viktiga är att hen säger något och att hen säger det korrekt. (Tornberg 2015: 45)

Språket i sin helhet betraktas som en statisk struktur uppbyggd av många mindre delar som kan läras in genom imitation och innötning. Språkets grammatik är en färdig produkt vars former och betydelser är organiserade på ett sådant sätt att man kan studera dem och lära in dem (Batstone 1994: 5).⁸⁴

12.3 Hur den partitiva artikeln introduceras

12.3.1 *Génial*

I *Génial* består kapitlen av flera texter. Den sista i varje kapitel är en faktatext under rubriken 'Dessutom' (En plus) där innehållet fokuseras. Några ord kan ha svenska översättningar men eleverna uppmanas att använda ordböcker om det är något de inte förstår. Texterna kommenteras inte språkligt och frågorna som följer är på svenska. I kapitel 1 (*Génial 1*, sid. 18–32), 'Väl-

83 Grammatik- och översättningsmetoden har kritiserats för sina begränsningar. Den härrör från universitetsundervisningen i latin och grekiska men kom i bruk även i läroverksundervisningen i moderna språk under 1800-talet. (Tornberg 2015: 34–37)

84 Direktmetoden blev både omdebatterad och ifrågasatt (Ellegård & Lindell 1970).

I Frankrike liksom i Sverige finns det många olika radiokanaler. [---] FUN Radio sänder musik för ungdomar i allmänhet. [---] NRJ har 6,1 miljoner lyssnare per dag, och finns i 14 länder (2010), till exempel i Sverige. [---]

(En France comme en Suède, il y a beaucoup de⁸⁵ radios différentes. [---] FUN Radio diffuse de la musique pour les jeunes en général. [---] NRJ a 6,1 millions d'auditeurs par jour, et existe dans 14 pays (2010), par exemple en Suède. [---])

6 På kafé (Au café)

– Vad heter du, och vad --- du?

– Jag heter Jean, och jag --- vitt vin.

$$[-]$$
$$[\quad]$$

– Och fru Legrand, vad --- hon?

— Et Madame Legrand, qu'est-ce qu'elle --- ?

– Ett glas vitt vin. ---

— Un verre de vin blanc. ---)

85 Min understrykning, liksom i fortsättningen.

- Sophie Bra tack. Jo, har du biljetter till matchen på Stade de France?
- Damien Till finalen? Hör här! Vi ska gå på baren Blå Fågeln med supportrarna. Där finns det en jättestor plasmaskärm. Och dessutom finns det goda pizzor.
- (Sophie Très bien. Eh, tu as des billets pour le match au stade de France ?
- Damien Pour la finale ? Ecoute ! On va au bar l'Oiseau Bleu avec les supporters. Il y a un écran plasma géant. Et en plus, il y a de bonnes pizzas.)

Faktatexten som avslutar kapitel 2 handlar om Provence och innehåller åtta fall av antingen normal användning eller reduktion av partitiv artikel, t.ex. 'många turister' (beaucoup de touristes), 'vinrankor' (de la vigne), 'vackra tavlor' (de beaux tableaux) och 'vitlök' (de l'ail). Även i kapitel 3 (sid. 51–69) 'Jag presenterar mig' (Je me présente) finns en text med partitiva artiklar (bl.a. 'shoppa' (faire du shopping), 'spela gitarr' (jouer de la guitare) vilken följs av en övning där man får välja mellan olika svar där de också förekommer. Först i kapitel 4 (sid. 70–92) 'Ljuva Frankrike' (Douce France), i vilket den första texten beskriver Frankrikes geografi och har fyra exempel på vanlig användning av partitiv artikel ('62 miljoner invånare' (62 millions d'habitants), 'berg' (des montagnes), 'många vackra stränder' (beaucoup de belles plages), '80 miljoner turister' (80 millions de touristes)) kommer regeln för när 'des' används. Den markeras med 'Se upp!' (Attention !), vilket betyder att eleverna ska fundera över något exempel i texten och själva se ett samband eller formulera en regel. En parallell dras till bruket av obestämd artikel i singular:

Se upp! (Attention !)

*Det finns berg där. (Il y a **des** montagnes. [exempel från kap. 4])*

*Jag har vänner överallt. (J'ai **des** amis partout. [exempel från kap. 3])*

Översatt meningarna. Finns det någon motsvarighet till **des** i svenskan? Tidigare har du lärt dig att **un** och **une** (en/ett) är obestämd artikel och att **un** används vid maskulina ord 'ett kafé' (*un café*) och **une** vid feminina ord 'en bil' (*une voiture*). Till skillnad från svenskan måste man i franskan använda obestämd artikel även i plural. Den obestämda artikeln i plural är **des**.

I kapitel 6 (sid. 105–126) 'På hotellet' (A l'hôtel) förekommer den partitiva artikeln i en ganska svår hörövning. Överst på sidan finns tolv bilder med frukosträtter som presenteras med bestämd artikel, t.ex. 'kaffet med mjölken' (le café au lait) och 'giffeln' (le croissant). Längst ner på sidan finns fem bilder med frukostbrickor. Övningen går ut på att lyssna på fyra olika beskrivningar av brickor. Instruktionen är på svenska:

4 Ecoutez

Qu'est-ce qu'ils prennent au petit déjeuner ? *Vad äter de till frukost?*

a) Lyssna på fransmännen som berättar vad de äter till frukost. Para ihop rätt nummer med rätt bild. En bild blir över.

1 Familjen (La famille) Ajoux

3 La famille Buffard

2 La famille Daguenet

4 La famille Roy

I sina beskrivningar använder fransmännen inte den bestämda artikeln (som i bildtexterna) utan den partitiva, som ju är den naturliga: 'giffel' (des croissants), 'kaffe /med mjölk/' (du café /au lait/), 'rostad/ bröd' (du pain /grillé/), 'sylt' (de la confiture), 'apelsinjuice' (du jus d'orange), 'te' (du thé), 'yoghurt' (des yaourts).

En skriftlig övning följer då eleverna ska berätta vad de själva äter till frukost. Då ska de kunna använda den partitiva artikeln, och läraren får bereda sig på frågor:

b) Et toi, qu'est-ce que tu prends au petit déjeuner ? Ecrivez et puis comparez avec un copain.

Och vad äter du till frukost? Skriv ner vad du äter och jämför med en kamrat.

I de senare kapitlen i *Génial 1*, som består av totalt nio kapitel, finns åtskilliga exempel på partitiv artikel. Den får alltså hädanefter anses ingå i elevernas språkkompetens, även om de ännu inte uppmanats att reflektera över den eller formulera någon regel.

'Smaklig måltid!' (Bon appétit !) är den första texten i kapitel 2 (sid. 58–89) i *Génial 2*. Den utgörs av en dialog i vilken man planerar en picknick med olika livsmedel. I grammatikrutan några sidor längre fram är det dags att fundera över de olika formerna av den partitiva artikeln med hjälp av exempel som delvis hämtats ur texten, sedan jämföra med svenskan, försöka formulera regeln och skilja mellan de olika formerna:

L'article partitif – partitiv artikel

'En tonfisksallad med majs och tomater.' (Une salade au thon avec **du** maïs et **des** tomates.)

'Det behövs bröd och vatten också.' (Il faut aussi **du** pain et **de** l'eau.)

'I Sverige äter man grädde till jordgubbarna.' (En Suède, on mange les fraises avec **de la** crème.)

Titta på meningarna ovan. Hur säger man *majs, tomater, bröd, vatten* och *grädde* på franska? Som du märker skiljer sig franskan och svenskan åt när man talar om en obestämd mängd, ett obestämt antal. Franskan måste ha du, des, de l' och de la – s.k. *partitiv artikel*.

'Exempel' (Exemple): 'mjölk' (**du** lait), 'sylt' (**de la** confiture), 'mineralvatten' (**de** l'eau minérale), 'giffjar' (**des** croissants).

Tänk efter (Réfléchissez)

Titta på ovanstående exempel. Kan du lista ut skillnaden mellan **du**, **de la**, **de l'** och **des**?

Kontrollera i facit.*

* [på sid. 245] **du** – maskulinum, **de la** – femininum, **des** – plural, **de l'** används före ord som börjar på vokal

Ingen hänvisning görs till den tidigare förklaringen av 'des' som obestämd artikel i plural (eftersom den står i *Génial 1*). Fler övningar följer:

10 Fyll i (Complétez)

Complétez les phrases par l'article partitif: **du**, **de la**, **de l'** ou **des**.

Komplettera med partitiv artikel: du, de la, de l' eller des.

1 'Tar du vin eller mineralvatten?' (1 Tu prends ... vin ou ... eau minérale?)
[sex olika meningar]

11 I Frankrike tar man ... (11 En France on prend ...)

Titta på bilderna ovan och tala om vad man äter till frukost i Frankrike. Eftersom du pratar om en obestämd mängd måste du använda **partitiv artikel**. [åtta bilder]

Börja så här: 'I Frankrike äter man ...' (*En France on prend ...*)

12 Lyssna (Ecoutez)

Ecoutez ces personnes (1–4). Qu'est-ce qu'elles prennent au petit déjeuner?
Lyssna på dessa personer. Vad äter de till frukost?

Övning 12 är samma övning som i *Génial 1*, kapitel 6 (sid. 105–126, med tillägg av tre nya substantiv), då man alltså skulle lyssna till redogörelser på franska och i tanken omvandla den bestämda artikeln till den partitiva framför de olika frukosträtterna. Denna gång får man dock inget stöd av bilder.

I kapitel 2 (*Génial 2*, sid. 58–89) kommer också regeln om bortfall av partitiv artikel efter negation. Den har placerats fristående i förhållande till texterna. Eleverna ska liksom förut själva fundera över några exempel och finna svaret på frågan:

Tänk efter

Finns det bröd? Nej, det finns inget bröd, det finns gifflar.

Finns det vin och vatten? Det finns vin, men det finns inget vatten.

(Réfléchissez)

Il y a **du** pain ? Non, il n'y a pas **de** pain, il y a **des** croissants.

Il y a **du** vin et **de** l'eau ? Il y a **du** vin, mais il n'y a pas **d'**eau.)

Vad händer med den partitiva artikeln i en nekad mening, dvs. när det inte finns bröd, vatten osv?

Kontrollera i facit.*

* [på sid. 245] Efter nekande uttryck används bara **de**. Framför vokal blir det **d'**.

Övningen som följer ska befästa den nyvunna insikten. Eleverna arbetar i par med frågor och nekande svar utifrån varsin uppsättning av bilder med frukter och grönsaker:

13 Jämför era bilder (Comparez vos images)

Arbeta två och två, A och B. B tittar på sidan 220. Här är instruktionerna till A.

(Travaillez à deux, A et B. B regarde à la page 220. Voici les instructions de A.)

Comparez vos images. Décrivez ce que vous voyez. Quelles sont les quatre choses différentes ?

Jämför era bilder. Beskriv det ni ser. Vilka fyra saker skiljer sig?

Exempel: (Exemple :)

- Det finns bananer ...

(- Il y a des bananes ...

- Nej, det finns inga bananer, det finns ...

- Non, il n'y a pas de bananes, il y a ...)

Variationen är begränsad och utgörs av utbyten av plurala substantiv föregångna av 'des' eller 'de'. Efter de föregående texterna och övningarna kommer alltså här den första strukturövningen.

Instruktionen till övning 14 (*Génial 2*, kap. 2, sid. 58–89) innehåller den sista delen av regeln för den partitiva artikelns bortfall, nämligen efter uttryck för mängd:

14 Se efter (Regardez)

Det finns många turister i Frankrike. (Il y a beaucoup de touristes en France.)

Om man talar om en bestämd mängd, ett bestämt antal eller hur många, behöver man bara använda **de**. Titta i texten på sidan 61 [ska vara 65].

Hur säger man följande?

1 några (få, inte många) tomater

2 ett kilo tomater

3 ett kilo äpplen

4 ett glas vatten

I övning 15 (*Génial 2*, kap. 2, sid. 58–89) ska fyra meningar med olika mängduttryck och en med negation översättas. Nästa övning på den partitiva artikeln kommer i introduktionskapitlet i *Génial 3* (sid. 30, övning 26), då sex meningar ska kompletteras med de olika formerna medan eleverna diskuterar lösningarna i grupper. Någon mer repetition eller övning förekommer inte sedan.

12.3.2 Franska direkt

Vi ska nu följa den partitiva artikelns väg i *Franska direkt*. Den börjar i kapitel 12 (av 45, sid. 34–35) i läro- och övningsboken (för första året), där också strukturen 'il y a' (det finns, det är) introduceras. Överst på sidan finns tio numrerade illustrationer, bl. a. en delvis uppskuren limpa. "Strukturerna för obestämd myckenhet och mängd lärs som i alla andra nybörjarböcker ut i samband med matsedelns ordförråd", kommenterar Heurlin (1963: 18). Nedanför finns tio dialoger som motsvarar illustrationerna. Exempel:

LÄRAREN:

Finns det bröd på bordet?

(PROFESSEUR :

Est-ce qu'il y a du pain sur la table ?

ELEVEN:

Ja, fröken, det finns bröd.

(ÉLÈVE :

Oui, madame, il y a du pain.)

Eleven ska själv komma fram till varför det står 'du, de la, de l', des' i meningarna. I kapitel 10 (sid. 30–31) har genitivens konstruktion behandlats, varför formerna enligt Heurlin redan är kända (1963: 18). Sedan följer regeln och jämförelser med svenskan:

De + bestämd artikel bildar partitiv artikel. Former: du, de l', de la, des. Partitiv artikel betecknar obestämd mängd (singularis) och obestämt antal (pluralis). Des kan anses som pluralis av den obestämda artikeln.

Märk: Svenskan (liksom engelskan och tyskan) har ingen motsvarighet till den partitiva artikeln: jämför franska du pain – svenska 'bröd', franska du vin – svenska 'vin', franska de l'eau – svenska 'vatten', franska des légumes – svenska 'grönsaker'. Ett franskt substantiv står nästan alltid med artikel – bestämd, obestämd eller partitiv. Undantag: se st. 11 b. [Stycke 11 b behandlar avoir chaud (vara varm⁸⁶ m. fl. artikellösa uttryck)]

Frågan är om elever i allmänhet noterar den analytiska skillnaden mellan partitiv och obestämd artikel i plural. Övning 1 följer, och här ska substantiv som hämtas från kapitel 1 göras om från singular till plural, vilket även gäller den okommenterade verbformen:

Elev A:

Är det väskor?

(Ce [ə] sont des sacs ?)

Elev B:

Ja, det är väskor.

(Oui, ce sont des sacs.)

I övning 2 ska den bestämda artikeln bytas ut mot den partitiva framför arton olika substantiv. Sex av dem är nya, så ordförrådet kan samtidigt utökas. Det betyder att t.ex. 'elden' (le feu), 'fransmännen' (les Français) och 'mjölken' (le lait) ska göras om till 'eld' (du feu), 'fransmän' (des Français) och 'mjölk' (du lait). Sedan fortsätter man:

Sätt så Det är/Det finns (Il y a) före substantiven och komplettera ungefär som i dialogen i st. 12 med en bestämning som talar om var sakerna finns. (Ex.: 'på stranden' (à la plage)) [Här räknas sexton rumsadverbial upp, men flera är svåra att kombinera naturligt med substantiven.].

Kapitel 5 (sid. 2–3) i läseboken bygger på läro- och övningsbokens kapitel 10–13 (sid. 30–36) och innehåller ett stort antal exempel på den partitiva artikeln:

86 På franska ordagrant ha värme.

Jacques och Jacqueline är på restaurang. De är hungriga.
 (Jacques:) – Vad finns det på menyn, Jacqueline? Finns det kött och pommes frites?
 (Jacqueline:) – Det finns ägg, kött, pommes frites, grönsaker, sallad, ost.
 – Mmmm ... Finns det öl?
 Jacques är törstig.
 (Jacques et Jacqueline sont au restaurant [rɛstɔrɑ̃]. Ils ont faim.
 (Jacques :) – Qu'est-ce qu'il y a au menu, Jacqueline ? Il y a de la viande et des pommes frites ?
 (Jacqueline :) – Il y a des œufs, de la viande, des pommes frites, des légumes, de la salade, du fromage.
 – Mmmm . . . Il y a de la bière ?
 Jacques a soif.)
 [Ytterligare tio exempel på partitiv artikel som finns på menyn eller i Jacquelines väska.]

Arbetsbokens kapitel 5 (sid. 13–15) erbjuder skriftliga övningar av tre typer:

a. *Ersätt är (est, sont⁸⁷) med det finns (il y a) och byt ut den bestämda artikeln mot partitiv artikel.*

Pengarna är i väskan. Det finns pengar i väskan.

Barnen är i skolan.

(L'argent est dans le sac. Il y a de l'argent dans le sac.

Les enfants sont à l'école.)

[Totalt elva meningar som ska göras om.]

b. *Fyll i med rätt form av partitiv artikel.*

Det finns . . . kött på menyn. (Il y a . . . viande au menu.) [Totalt fjorton ifyllnadsmeningar.]

c. *Svara på frågorna.*

Var är Jacques och Jacqueline? – Varför? – Finns det kött på menyn?

(Où sont Jacques et Jacqueline ? – Pourquoi ? – Est-ce qu'il y a de la viande au menu ?)

[Ytterligare frågor på texten följer varav fem kräver partitiv artikel i svaret.]

87 Tredje person singular resp. plural av verbet 'vara' (être).

I läro- och övningsbokens kapitel 29 (sid. 78–84) presenteras några av de s.k. myckenhetsorden – ’mycket, hur mycket, för mycket’ (beaucoup, combien, trop) vilka följs av enbart ’de’ – utan att den partitiva artikeln eller dess bortfall nämns, men kapitel 30 (sid. 85–86) har rubriken ”Bortfall av partitiv artikel; negationer”. Regeln lyder: ”Negationer är myckenhetsord som följs av ’de’”.⁸⁸ För övrigt förekommer den partitiva artikeln i åtta övningar eller repetitionsavsnitt i läro- och övningsboken då även andra strukturer övas. I läseboken är den med i de flesta grund- och överkurstexterna när den väl har introducerats, och i arbetsboken blir den ett självklart inslag i övningar som även gäller andra strukturer.

12.4 Hur ’bonjour’ introduceras

12.4.1 Génial

Att hälsa på målspråket hör väl numera till det första man får lära sig. ’Bonjour’ i interaktion möter vi redan på de första sidorna i introduktionskapitlet i *Génial 1* (sid. 14–16) i två dialoger mellan fransmän som hälsar på varandra. I den ena används ’hej’ (salut) och i den andra ’goddag’ (bonjour):

4 Je m’appelle ... (Jag heter ...)

[---]

Herr Ajoux

Goddag, fru Labbé.

Fru Labbé

Goddag, herr Ajoux, hur står det till?

(Monsieur Ajoux

Bonjour, madame Labbé.

Madame Labbé

Bonjour, monsieur Ajoux, comment allez-vous ?)

Översättningen ’god dag’ finns i ordlistan till dialogen. I nästa övning får eleverna studera dialogen och fundera på vilka två ord man använder för att hälsa (’bonjour’ och ’salut’). Orden används i fortsättningen när två eller flera personer träffas. I det därpå följande kapitel 1 (sid. 18–32) finns en övning som går ut på att eleverna ska gå omkring och hälsa på varandra enligt två föreslagna mönster (här används dock ’salut’). Endast namnen är utbytbara, och man kan därför betrakta dem som strukturövningar.

⁸⁸ En förklaring som knappast används längre.

12.4.2 Franska direkt

Det är intressant att konstatera att 'god dag, hej' (bonjour) kommer bland de senare kapitlen (nummer 30 av 45, sid. 85–86) i läro- och övningsboken till *Franska direkt* (första året). Det inleder en övning på bortfall av partitiv artikel:

Fru Duval:	Specerihandlaren:
Goddag.	Goddag.
Har ni kaffe?	Nej, jag har inget kaffe idag.
(Madame Duval :	(L'épicier :
<u>Bonjour</u> , monsieur. [bõʒu:r]	<u>Bonjour</u> , madame.
Vous avez du café ?)	Non, madame, je n'ai pas de café ce matin.)
[åtta dialoger totalt]	

Bland grundkurstexterna i läseboken (också första året) förekommer det första gången i kapitel 12 (av 20, sid. 10–11) i en text om två unga män som funderar på hur de ska fördriva dagen och där den ene hälsar på den andre:

Det är söndagsmorgon. Klockan är halv tio, och Bernard väntar på gatan.
Vad väntar han på? Han väntar på sin vän Patrick. (C'est un dimanche matin. Il est neuf heures et demie, et Bernard attend dans la rue. Qu'est-ce qu'il attend ? Il attend son ami Patrick. [---])
– Patrick, kommer du inte ner? (Patrick, tu ne descends pas ?)
[---]
– Hej, Patrick! Ska vi gå ner till stranden? (Bonjour, Patrick ! Alors nous descendons à la plage ?)
– Nej, nej, vi går inte ner till stranden, vi hämtar de båda svenska flickorna först. (Non, non, nous ne descendons pas à la plage, nous cherchons les deux Suédoises d'abord.)
[---]

'Bonjour' återkommer sedan i några enstaka texter. I arbetsbokens kapitel 14 (av 20, första året, sid. 33–34) används det som ett ackusativobjekt av flera ('ja' (oui), 'nej' (non), 'tack' (merci), 'adjö' (au revoir), 'förbaskat' (zut)) i två övningar med verbet 'saga' (dire) där konstruktionen med dativobjekt är det nya:

c. *Bilda meningar.*

Jean-Pierre	säger	goddag	till	magistern
(Jean-Pierre	dit	<u>bonjour</u>	au	professeur)
[åtta subjekt]	[presens av 'dire']	[sex ackusativ- objekt]	[à + bestämd artikel]	[fem dativ- objekt]

d. *Bilda frågor av meningarna i 14 c. Besvara frågorna genom att göra om dativobjektet ('till läraren' (au professeur) osv) till pronomen ('till honom' (lui) eller 'till dem' (leur)). Mönster:*

Fråga:

Säger Jean-Pierre goddag till magistern?

Svar:

Ja, han säger goddag till honom.

(Est-ce que Jean-Pierre dit bonjour au professeur ? Oui, il lui dit bonjour.)

[---]

'Bonjour' används alltså här materialiter, inte i interaktion.

12.5 Hur 's'il vous plaît' introduceras

12.5.1 Génial

Uttrycket 's'il vous plaît' introduceras i *Génial 1* i den första texten i kapitel 2 (sid. 33–50) med rubriken 'Ska vi gå och ta ett glas?' (On va boire un verre ?). Några goda vänner har gått på kafé och vill beställa och så småningom också betala:

A Vad ska vi ta? (Qu'est-ce qu'on prend ?)

Justine En Orangina. (Un Orangina.)

Lucie Kan vi få beställa? (S'il vous plaît !)

Le garçon (Servitören) Goddag. Vad beställer ni? (Bonjour. Qu'est-ce que vous prenez ?)

Baptiste Goddag. En mintläsk, en Orangina och en te, tack. (Bonjour. Un diabol menthe, un Orangina et un thé, s'il vous plaît.)

[---]

Justine Kan vi få betala? Hur mycket blir det? (Monsieur, s'il vous plaît ! Ça fait combien ?)

Le garçon 11,60 euro, tack. (11,60 euros, s'il vous plaît.)

[---]

Översättningen ges i styckeordlistan utifrån kontexten: ”*ung* som engelskans ’please’, *här* kan vi få beställa?” Uttrycket är därmed introducerat, och används sedan i alla följande dialoger när någon ber eller frågar om något.

12.5.2 Franska direkt

Det är inte förrän i kapitel 10 i överkursdelen i läseboken (sid. 36–37) till *Franska direkt* (första året) som vi hittar artighetsuttrycket ’varsågod, tack’ (s’il vous plaît). Texten handlar om en svensk turist i Paris och scenen är nästan identisk med den i *Génial 1*:

- [---] ’Herr Karlsson är törstig. Han går in på ett kafé för att beställa en öl:
– Kyparn ! Får jag be om en öl, tack. [---]
– Kyparn ! Får jag be om notan. [---]’
([---] Monsieur Karlsson a soif. Il entre dans un café pour demander une bière :
– Garçon ! Une bière, s’il vous plaît. [---]
– Garçon ! L’addition, s’il vous plaît. [---])

Detta är de enda fallen i första delen av *Franska direkt*. Uttrycket förklaras, som i *Génial*, dels i styckeordlistan utifrån kontexten (”får jag be om notan”), dels bokstavligt i bokens avslutande ordlista (”artighetsfras, eg. om det behagar er”).

12.6 En jämförelse mellan *Génial* och *Franska direkt*

12.6.1 Likheter

Den stora likheten mellan *Génial* och *Franska direkt* är att det talade språket står i centrum, både i *Franska direkts* strukturövningar och i *Génials* kommunikativa uppläggning. Bandspelare respektive digitalt ljudmaterial ger dessutom eleverna direkt kontakt med franska språket och franskt uttal.

Vidare kan vi notera att textläsningen visserligen spelar en underordnad roll i *Franska direkt*, åtminstone i början av studierna, men att läseboken senare blir alltmer nödvändig. Detta framhålls i en av lärarhandledningarna (Heurlin 1963: 3):

- Först efter det att de aktuella strukturerna behärskas aktivt, sätts textläsning in. Lästexterna, som införts i ett särskilt häfte, omfattar normalkursstycken (bok B, avdelning 1) och överkursstycken (bok B, avdelning 2).

Texterna är tillrättalagda och utformade som berättelser eller dialoger. De handlar om fransmän och någon gång om svenska turister i Frankrike. Ibland kompletteras de med en kort ordlista och några förklarande faktauppgifter ("realia") på svenska. Med realiatexterna kan man säga att *Franska direkt* i viss mån pekar framåt mot *Génial* som baseras helt på texter, både berättande och i dialogform, och även sånger, dikter och ramsor. Nästan alla ska behandlas i interaktion eleverna emellan – utifrån innehållet, ordförrådet eller grammatiken – utom några (med rubriken 'Dessutom' (En plus)) som ska läsas endast för innehållets skull och följs av frågor på svenska.

Strukturövningar utgör basen i *Franska direkt*. Med stöd i ett par av exemplen ovan (i 3.1 och 4.1) kan vi konstatera att strukturövningar också förekommer i *Génial*, även om de är mycket få. I den stora variationsriksdomen koncentrerar de uppmärksamheten på utvalda ord och böjningsmönster.

Översättningsövningar förekommer i båda läromedlen men mycket sparsamt och med flera förbehåll. Övning 17 i kapitel 1 (sid. 18–32) i *Génial 1* innehåller tolv korta meningar på svenska som ska översättas till franska. De bygger på de tidigare övningarna och kapiteltexterna. Övningstypen återkommer i alla kapitel utom det femte. Dessutom har alla centrala kapiteltexter översatts till svenska och samlats i slutet av boken. Skälen är flera:

Detta är bra för elever som missat någon lektion. Det är också bra för dem som vill översätta texterna tillbaka till franska. Men framför allt är det bra, för både elever och lärare, att man då inte behöver använda lektionstiden till översättning. (Sanner & Wennberg 2012¹: 4)

I *Franska direkt* finns den första översättningsövningen i kapitel 10 (sid. 21) i arbetsboken till andra året ('*Kämpa på!*' (*Bon courage !*)). En fransk text ska översättas till svenska och en svensk till franska. Uppgiften är ganska komplicerad och kräver en del förberedelser, vilket framgår av instruktionen:

Du skall försöka dig på din första "kombinerade stil" i franska. Del A skall översättas till svenska (muntligt eller skriftligt), del B till franska (skriftligt). Innan du börjar arbetet, läs om st. 10 och regel 3. Läs också igenom den kombinerade stilens båda delar: i B finner du "nyckeln" till A och tvärtom. (Heurlin 1968: 21)

Att den första översättningsövningen kommer så sent förklaras av att uppgiften i sig kräver ett visst mått av kunskaper i franska. En annan anledning är säkert att Heurlin förespråkade den audiolingvala metoden, vars anhängare tog klart avstånd från översättningsövningar:

Översättning förekommer endast sporadiskt och då som ett tillfälligt hjälpmedel. I stället för att översätta i ena och andra riktningen gäller det att gå direkt på franskan genom associationer från föremål eller bild ("flash-cards", bokens illustrationer, klassrumsplanscher) till ord och från situationer till språkmönster. (Heurlin 1963: 3)

En viktig likhet är att eleverna ska arbeta med grammatiken genom att göra egna observationer och formulera regler utifrån dem. I *Franska direkt* sker detta utifrån övningarnas uppbyggnad och direkta frågor. Genom induktion ska eleven själv nå fram till en antingen omedveten eller formulerad analys (Heurlin 1963: 3). Detta görs systematiskt efter varje avsnitt. I *Génial* går det till på liknande sätt, men man utgår i stället från exempel i texterna och uppmanar eleverna att fundera själva: 'Tänk efter' (Réfléchissez), 'Se upp!' (Attention !). Såväl exemplen som förklaringarna i *Génial* är utspridda (som i fallet med den partitiva artikeln) eftersom man utgår från autentiska texter i stället för tillrättalagda. Vi har sett att förklaringen till enbart 'des' finns i kapitel 4 (sid. 70–92) i *Génial 1* och till 'du, des, de l', de la' i kapitel 2 (sid. 58–89) i *Génial 2* (se 12.3.1 ovan).

12.6.2 Skillnader

Den stora skillnaden mellan *Génial* och *Franska direkt* är valet av metod. *Franska direkt* bygger helt på den audiolingvala metoden med enbart strukturövningar. Där finns det inget autentiskt språk som kan utvecklas i interaktion. *Génial* beaktar olika inlärningsstilar – auditiv, visuell, taktil och kinestetisk – vilket resulterar i att texter och övningar är betydligt mer varierade till både innehåll och form. Oftast ska övningarna utföras parvis: frågor på texternas och ljudmaterialets innehåll, diskussioner och beskrivningar utifrån illustrationerna, förvandling av texter genom utbyten av ord eller längre avsnitt, sökande efter centrala ord och uttryck i texterna, kombinerande av givna frågor och svar eller delar av meningar, intervjuer, fritt berättande och skrivande, sånger och uttalsövningar.

Med *Franska direkt* är undervisningsspråket från första början franska, även om alla instruktioner är skrivna på svenska. Instruktionerna i *Génial* övergår från svenska till en alltmer omfattande användning av franska. Inget bestämt sägs om att undervisningsspråket ska vara franska, men troligen kan både lärare och elever välja det som passar bäst i varje situation.

Ytterligare en skillnad är kontextens betydelse. *Franska direkt* karaktäriseras av frånvaron av kontexter. Det finns bara grammatiska strukturer som antingen lyfts ur ett sammanhang eller som kanske aldrig ingått i något sammanhang. De är inplacerade i ett regelsystem. *Génial* bygger i stället på autentiska texter av vilka de grammatiska strukturerna är naturliga delar. Vi kan säga att *Franska direkt* presenterar fristående strukturer utan kontext, medan *Génial* presenterar kontext med naturligt förekommande strukturer. Det förklarar varför 'bonjour' och 's'il vous plaît' kommer så sent i *Franska direkt* och så tidigt i *Génial*. I *Franska direkt* sker ju ingen kommunikation då man skulle behöva hälsa på någon eller be om något, medan det är nästan det enda som sker i *Génial*.

Ordningsföljden mellan de olika leden i språklärandet skiljer också. I *Franska direkt* kommer först muntlig imitation av en struktur, sedan induktion, därefter aktiv muntlig behärskning genom innötning, skriftlig övning på strukturen, viss textläsning och till sist interaktion. I *Génial* är leden i tur och ordning hörförståelse, interaktion, induktion, skriftlig övning och återigen interaktion, som sedan återkommer i olika ordning. Eleverna betraktas som språkbrukare med aktiv behärskning från början, först visserligen mycket begränsad men snart alltmer omfattande. Imitation förekommer visserligen, men bara av uttal och enstaka grammatikstrukturer.

När det gäller kontakten med den fransktalande världen tar *Génial* direkt med eleverna dit med hjälp av autentiska texter och bilder, och utgår från att de redan har kommunikativa färdigheter. *Franska direkt* skjuter däremot upp det framtida mötet i Frankrike "mellan Pelle och Kalle eller den Bernard och den Henri de föreställer, mellan Lena och den äkta Françoise eller Jacques hon förr eller senare skall råka" (Heurlin 1963: 6). Målet är att komma dit först så småningom.

Slående är också vokabulärens ringa omfattning i *Franska direkt*: endast 302 glosor (artiklar, räkneord och böjningsformer oräknade) används i strukturerna i del 1 (Heurlin 1964¹: Företal). Heurlin medger att med ett

högfrekvent och följaktligen litet ordförråd kan bristen på variation bli ett problem:

Även repetitionen av komparationen kan bli tidskrävande och dessutom föga nöjsam eftersom möjligheterna att öva särskilt komparativ är begränsade. Det envisa jämförandet blir särskilt med vår ringa tillgång på substantiv och adjektiv rätt plågsamt. (Heurlin 1965: 10)

I *Génial* är ordförrådet däremot rikt. Det är svårt att överblicka hur många ord böckerna innehåller. Långt ifrån alla ord har tagits med i de alfabetiska listorna, och många texter har ingen styckeordlista eller bara ett fåtal över-satta ord. Eleverna uppmannas ofta att använda ordbok.

12.7 Sammanfattning

Dessa preliminära iakttagelser visar att de femtio år som skiljer mellan de olika synsätten på språklärande i *Franska direkt* respektive *Génial* inte har åstadkommit en total brytning dem emellan. Däremot kan man se en tydlig förskjutning: från den dominerande imitationen av strukturer till en begynnande interaktion med hjälp av texter i *Franska direkt*, och från den dominerande interaktionen med hjälp av texter till en gradvis fördjupning med stöd i mindre inslag av imitation och strukturövningar i *Génial*. Översättningsövningarna finns kvar i både *Franska direkt* och *Génial* men används sparsamt. På så sätt lever traditionerna i båda läromedlen, trots att båda har inneburit en förnyelse vid de olika tidpunkter då de kommit till.

Man kan konstatera att *Génial* har sitt berättigande som förberedelse för akademiska studier i franska eftersom detta läromedel används i gymnasieskolan och naturligt leder fram till steg 3 som också är introduktionskursernas mål. Textmängden kan säkert kännas överväldigande för en del studenter (även om inga sådana synpunkter brukar framföras i kursvärderingarna). Att undervisa i franska utifrån ett svenskt läromedel är kanske inte optimalt längre, eftersom ”det mångkulturella klassrummet” kan sägas ha flyttat in även i högskolan (Törnberg 2015: 72–74). Placeringen av de grammatiska övningarna och kommentarerna ställer också krav på läraren, som får vara beredd på att ge fler förklaringar och exempel. Detta har dock alltid varit en av lärarens centrala uppgifter; frågan är om undervisningsmetoden påverkar

undervisningsuppdraget i grunden. En fortsatt studie skulle kunna belysa den roll som olika metoder har tilldelat läraren genom åren.

Bibliografi

- Batstone, Rob, 1994: *Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Ellegård, Alvar & Lindell, Ebbe, 1970: *Direkt eller insikt? Ur språkundervisningsdebatten inför 1970-talet*. Lund: Gleerups.
- Heurlin, Kaj, 1963: *Franska direkt. Lärarhandledning*. Lund: Gleerups.
- Heurlin, Kaj, 1964¹: *Franska direkt. Första året. Läro- och övningsbok*. Lund: Gleerups.
- Heurlin, Kaj, 1964²: *Franska direkt. Läsebok*. Lund: Gleerups.
- Heurlin, Kaj, 1965: *Franska direkt. Andra året. Lärarhandledning*. Lund: Gleerups.
- Heurlin, Kaj, 1966: *Allons-y ! Arbetsbok till Franska direkt första året samt till Un peu de français*. Lund: Gleerups.
- Heurlin, Kaj, 1968: *Bon courage ! Arbetsbok till Franska direkt andra året*. Lund: Gleerups.
- Lgr 1962 = Läroplan för grundskolan, Kungl. Skolöverstyrelsens skriftserie 60. 1962. 2. uppl. SÖ-förlaget.
- Lgy 2011 = Läroplan för gymnasieskolan. 2011. Tillgänglig på: <https://www.skolverket.se>.
- Sanner, Marie-Louise & Wennberg, Lena, 2011¹: *Génial 1*. 2. uppl. Stockholm: Natur & Kultur.
- Sanner, Marie-Louise & Wennberg, Lena, 2011²: *Génial 3*. 2. uppl. Stockholm: Natur & Kultur.
- Sanner, Marie-Louise & Wennberg, Lena, 2012¹: *Génial 1. Lärarhandledning*. 2. uppl. Stockholm: Natur & Kultur.
- Sanner, Marie-Louise & Wennberg, Lena, 2012²: *Génial 2*. 2. uppl. Stockholm: Natur & Kultur.
- SFS 1962 = Svensk författningssamling nr 480. 1962.
- Taube, Gurli, 1963: *Musik, dans, språk och andra akademiska färdigheter i Uppsala*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Tornberg, Ulrika, 2000: *Språkdidaktik*. 5. uppl. (2015). Malmö: Gleerups Utbildning AB.